

OSVÁTH GÁBOR

A RÉGI ELBESZÉLŐ IRODALOM KOREÁBAN

Magyar nyelven még nem született olyan tanulmány, amely a koreai klasszikus elbeszélő prózát bemutatná; a szerző ezt a hiányt pótolja. A koreai irodalom a modern koreai irodalom 20. század eleji jelentkezéséig kétnyelvű volt: klasszikus kínai (*venjen*) és koreai nyelvű. A koreainyelvűség elterjedését a koreai fonetikus írás létrehozása (1443) nagyban segítette, bár a régi irodalmi műveknek csak mintegy öt százalékra maradt fenn koreai nyelven. A prózai irodalmi formák (krónikák, *szoszolok*) kínai mintára jöttek létre. A krónikák mind kínai nyelvűek, de a fennmaradt mintegy 250 *szoszol* (fikción alapuló elbeszélés vagy regény) esetében nehéz eldönteni, hogy eredetileg milyen nyelven születtek, mert sok közöttük a fordítás vagy parafrázis. Kim Busik, Rim Dzse, Kim Siszüp, Ho Gjun, Pak Csivon, Csong Jagjong műveit ismerteti a szerző, valamint azokat a népszerű *szoszolokat*, amelyeknek ismeretlen a szerzőjük (Unjong-dzson, Cshunhjang-dzson, Simshong-dzson). A két utóbbi mű a koreai drámakezdemény, a *phanszori* lejegyzésére szolgáló *phanszori szoszol* ('színpadi szoszol'), amelyet már csak koreaiul jegyeztek le.

Koreában, Japánban és Vietnamban a kínai nyelvnek és kultúrának egészen a 19. század végéig olyan szerepe volt, mint a középkori Európában a latinnak. Nemcsak a hivatalos nyelvet, hanem azzal együtt az írást, a vallásokat, a művészeti formák jelentős részét és az államszervezet modelljét is onnan kölcsönözték. Koreának a sinocentrikus világban elfoglalt különleges fontosságát az mutatja, hogy kedvező földrajzi helyzeténél fogva ő közvetítette a kínai kultúrát Japán felé.

A koreai, japán és vietnami irodalmi formáknak, köztük az elbeszélő irodalomnak a kialakulásában és fejlődésében kulcsfontosságú volt az ókori kínai nyelv írásban fennmaradt változata, a *venjen* (文言 'művelt beszéd', kor. 漢文 韓文 *hanmun*, jap. *kanbun* 'kínai írás'), mivel ezeknek a népeknek abban az időben nem volt saját írásuk (az önálló koreai írás csak a 15. században alakult ki – lásd később). Más műfajokkal együtt a krónikákat szintén kínai mintára szerkesztették meg. Kim Busik (金富軾 김부식 1075–1151) *Szamguk szagi* (三國史記 삼국사기 'A három királyság története') című hagyományos, kínai stílusú krónikája (1146) a konfuciánus tradíciókon nevelkedett tudós államférfi sinocentrikus világképét tükrözi, amely szerint a koreai államiség megteremtésében egy Kidza (箕子 기자) nevű menekült kínai arisztokratának volt döntő szerepe. Ir-jon (一然 일연, írásváltozat: *Ilyon*) buddhista szerzetes (1206–1289) *Szamguk jusza* (三國遺事 삼국유사 'A három királyság nem hivatalos története') című műve (1281) már szakít a korábbi krónikák merev felépítésével;

számos, önálló elbeszélésként is felfogható buddhista legendát és más érdekes történetet őrzött meg. Köztük van a Tangunról (檀君 단군) szóló mítosz, amely szerint az államalapítás már nem egy kínainak köszönhető. A történet szerint az Ég urának földre költözött fia egy nőstény medvéből lett asszony férje lett, s az ő fiuk Tangun, az első koreai államalakulat, Ócsoszon létrehozója. A nacionalistább szemlélet azzal magyarázható, hogy Korea akkoriban küzdött a mongol hódítókkal, és ezért szükség lehetett az államalapításnak egy olyan változatára, amely alkalmasabb az önálló nemzeti érzület ápolására (Ilyon 1972). A két krónikában fennmaradt egyéb eredetmítoszok hősei aranytojásból születnek (így például 박혁거세 Pak Hjokkosze, Silla állam alapítója, 김수로 Kim Szuro, a Kaja törzsi állam alapítója), s ez a motívum, amely Északkelet-Ázsiában gyakori, az ősi napkultusz meglétére utal.¹

A 13. század elején alakult ki kínai mintára a folklórból és egyéb forrásokból táplálkozó *pheszol*, amely a *phe-gvan szo-szoszol* (稗官小說 패관소설 kínai *paj-kuan hsziao-suo* 'kishivatalnokok történetei') rövidített elnevezése (kínaiul: *pai suo*).

A műfaj eredetét arra vezetik vissza, hogy az időszámításunk előtti első századokban egy kínai uralkodó a hivatalnokainak megparancsolta, gyűjtsék össze a nép körében terjedő érdekes történeteket, anekdotákat azzal a céllal, hogy ily módon tájékozódjon a nép hangulatáról. Mivel a koreai királyoknak ilyen szándékaik, s következésképpen ilyen hivatalnokaik sem voltak, a koreaiak csak a műfajt vették át, amely általában rövid terjedelmű maradt.² A műfaj kiemelkedő mestere volt Szo Godzsong (徐居正 서거정 1420–1488), Szong Hjon (成俔 성현 1439–1504) és Rju Mongin (柳夢寅 유몽인 1559–1625). Néhány oldalas műveiket (amelyeket gyűjteményes kötetben jelentettek meg) konfucianus eszmeiségű erkölcsnemesítő szándék fűtötte: a hitvesi és gyermeki hűség propagálása, a csalók és a babonáság elítélése stb. Később – szintén kínai minták hatására – kialakult a hosszabb terjedelmű elbeszélő irodalom is 小說 소설 *szoszol* néven (kínai ejtésváltozata: *hsziao suo*, japán neve: *sōshetsu*), de a terjedelmet illetően soha nem különült el egymástól európai értelemben a regény és az elbeszélés, külön nevük nem is alakult ki; a ma regénynek nevezhető narratíva igen gyakran elbeszélések, epizódok laza láncolatát jelenti csak. A korabeli szemléletre utal, hogy az európai értelemben vett regény 20. században kialakult koreai neve 長篇小說 장편소설 *cang-phjon szo-szol* 'hosszú *szoszol*', míg az elbeszélésé, novelláé 短篇小說 단편소설 *tan-phjon szo-szol*, azaz 'rövid *szoszol*', a kisregényé pedig 中篇小說 중편소설 *csung-phjon szo-szol* ('közepes terjedelmű *szoszol*'). Európai megfelelője leginkább a pika-

¹ Tokarjev 1998, pp. 459–477.

² Trocevic 2004, p. 65, a műfaj részletes elemzése: Jeliszejev 1966, 1977.

reszk-regény.³ A művek részben kéziratosan, részben nyomtatással, fadúcos módszerrel terjedtek.

A *szoszol* kínai eredetű szó, jelentése 'kis tanítás', amely úgy értelmezhető, hogy 'csekély értékű tanítás', azaz a megbecsültebb műfajokhoz képest (krónikák, filozófiai értekezések, versek) jelentéktelenebb, hiszen nem ragaszkodik a tényekhez; kitalált történeteket tartalmaz. Régebben minden olyan írásmű összefoglaló neve volt, ami a hagyományosan magasra értékelt műfajokon kívül esik, tehát a jelentésköre eredetileg jóval szélesebb volt. Egy időben a képes albumokat, numizmatikai, kertművészeti stb. írásokat is ide sorolták, s csak a 19. század végén, amikor az európai „fiction” fogalom kínai megfelelőjét keresték, alakult ki a mai, szűkebb körű jelentése.⁴ Ezt a helyét a műfajok hierarchiájában többé-kevésbé egészen a modern, azaz európai hatásokat ötvöző elbeszélő irodalom jelentkezéséig (19. század eleje) megtartotta. A *szoszol* tartalmi jellegzetességei sorában megemlítendő a vallási szinkretizmus (a konfucianus, buddhista és taoista motívumok együttes szerepeltetése; ez a távolkeleti vallásosságra általában jellemző volt), a népköltészeti hatások intenzitása, ami abban is megnyilvánul, hogy a reális és irreális közötti határ igen elmosódott: az álomfejtés mint motívum, a csoda szerepe, a történet deus ex machina-szerű megoldása a *szoszol* jellegzetes vonása maradt mindvégig. Ehhez hozzá kell még tennünk, hogy a *szoszolok* szerzői a mai értelemben vett jellemfejlődést nem ismerik, a hősök karaktere statikus marad, a jó és rossz ember között éles határt vonnak meg, ebből következően a lélekábrázolás elnagyolt. A cselekmény színhelye gyakran Kína, s ilyenkor a szereplők maguk is kínaiak, ugyanakkor a koreai színhelyen játszódó, koreai szereplőket felvonultató művekben is rengeteg utalás található a kínai mitológiára vagy történelemre (ezek ismerete akkoriban az általános műveltség része volt az írástudók vékonyka rétege számára). A versbetétek szintén igen fontos szerepet játszanak, mivel a szereplők gyakorta versben kommunikálnak egymással (a kínai nyelvű versírást a hivatalnoki vizsgákon is megkövetelték, s a poétika szabályait nem ismerő írástudó gyakorlatilag nem létezett). A *szoszol* címe legtöbbször a főhős nevét tartalmazza a *-cson* vagy *-dzson* kiejtésű (전 傳), 'történet' jelentésű utótag kíséretében, ritkábban előfordul a *-ki* vagy *-gi* (기 記) 'feljegyzés' és a szintén 'feljegyzés' jelentésű *-csi* vagy *-dzsi* (誌 志) utótag is. Sok műnek ismeretlen maradt a szerzője, s a szövegekbe mások is belejavíthattak, emiatt több, meglehetősen eltérő változatuk létezik. A *szoszol* műfajának Koreában mintegy 250 kínai és koreai nyelvű alkotása maradt fenn (a kínai nyelvűeket manapság természetesen koreai nyelvre lefordítva olvassák Koreában).

³ Tőkei-Miklós 1960, p. 158.

⁴ Zhao 2005, p. 157.

Kim Siszüp (金時習 김시습 1435–1493) kínai nyelven írott elbeszélései Csü Jü kínai író (1341–1427) *Jiandeng xinhua* ('Új mesék a lámpa mellett') című művének hatását mutatják.⁵ Kim Siszüp teremtette meg a koreai fantasztikus elbeszélő irodalmat *Kümo sinhva* (금오신화 金鰲新話 'Elbeszélések az Arany teknősbéka hegye alól') című elbeszélés-sorozatával, amelyből öt maradt fenn (*Küm-o*, azaz Arany teknősbéka annak a helységnek a neve, ahova az író visszavonult). A történetek a szerelem, a szabad párválasztás jogát hirdetik némi buddhista fatalizmussal ötvözve. *Manbok-sza csopho-gi* (萬福寺樗蒲記 만복사저포기 'Feljegyzés a Manbok-kolostorbéli *csopho* játékról') című elbeszélésének hőse az árva Jang, akit a Manbok-kolostor szerzetesei neveltek fel. Egyik nap a *csopho* nevű játékot játszotta Buddhával, s fogadtak, ha Jang veszít, megvendégeli Buddhát, ha Buddha veszít, gyönyörű feleséget talál Jang számára. Jang győzött, s Buddha születésnapjának előestéjén összeismerkedett egy szépséges leánnyal. Összeházasodtak még aznap éjjel, de három nap elteltével a lány így szólt: „Ideje búcsút vennünk” – s eltűnt. Jang még aznap megtudta a lány szüleitől, hogy a felesége harmadik éve halott. A férfi ezt követően magányosan élt, nem nősült meg újra, a Csiriszan-hegységben gyógynövényeket gyűjtögetve éledegelt haláláig. *Li-szeng-kju-dzsang-dzson* (李生窺牆傳 이생규장전 'Történet arról, ahogyan Li diák átlesett a falon') című elbeszélésében a címadó főhős felesége miután meghal, feltámad, majd ismét eltűnik örökre. A *Cshvi-ju-bu-bjok-ru-gi* (醉遊浮碧樓記 취유부벽루기 'Mámoros játék az úszó kékségen') főszereplője beleszeret egy tündérbe, aki a hős jól sikerült versét hallva kívánczolt a földre. A tündér nemsokára újra eltűnik. A történet férfi főhőse később a tündér invitálására azért hal meg, hogy a másvilágon ismét találkozhatson szerelmével.

Rim Dzse (임제 林悌 1545–1587) kínai nyelvű allegorikus vagy megszemélyesített történeteivel (擬人體小說 의인체소설 *üi-in-ché-szo-szol*) a koreai szatirikus irodalom egyik megteremtője. Az allegorikus forma lehetőséget adott a társadalombírálat kifejezésére: műveiben állatok, egér, ebihal, teknős stb. (鼠獄說 서옥설 *Szo-ok-szol* 'Egér a bíróság előtt') vagy virágok jelképeznek egyes típusokat (花史 화사 *Hva-sza* 'A virágok története'). Az utóbbi, krónikához hasonló felépítésű mű a virágok királyságában játszódik, s a csírázás, virágzás és fonnyadás egy-egy történelmi korszakkal analóg. A magyarra is lefordított *Szu-szong-dzsi* (愁城誌 수성지 'Bánatváros története') című elbeszélésben a kínai és koreai történelem azon nagyszámú hőse szerepel, akikkel életükben méltatlanul bántak, száműzetésbe kényszerítették vagy kivégezték őket, s az általuk alapított várost, amelyben a végtelen bánat az úr, Mell birodalom Szív fejedelmének a kérésére csak Pálinka vitéz képes meghódítani. Az író azzal, hogy a világ bajai ellen orvosságként egyedül az ital búfelejtő ha-

⁵ Lee 2003, p. 263.

tását hozza fel, tulajdonképpen a taoista nem cselekvés elvét propagálja. A taoizmus hatását mutatják a mű allegorikus szereplői, a testrészek és érzelmek (Öröm, Düh, Szomorúság stb.) is, mivel ez a filozófia analógiás kapcsolatot feltételez többek között a makro- és mikrokozmosz (államszervezet és emberi organizmus) között is.⁶

A magyarul szintén olvasható *Un-jong-dzson* (雲英傳 운영전 'Unjong története', 17. század) szintén kínai nyelvű elbeszélés (terjedelmét tekintve inkább kisregénynek nevezhetnénk), szerzője ismeretlen (koreai nyelvű változatai is fennmaradtak, ezek minden bizonnyal fordítások). A rendkívül lírai hangulatú, tragikus végű szerelmi történetben a *szoszol* számos jellegzetes vonása fellelhető: az álom és álmofejtés motívuma (a mű nagy része álmokeretben játszódik), a kínai mitológiára, történelemre és irodalomra történő utalások, a versben való kommunikáció, a hősök túlzottnak tűnő érzelmessége (a férfihős is gyakorta könnyezik) stb. A mű az egyén szerelemhez való jogát hirdeti abban a korban, amikor a párvalasztás a szülők és közvetítők dolga volt. A házasságnak ez a módja sem volt azonban elérhető mindenki számára: a királyi udvarban sínylődő több száz udvarhölgy nem találkozhatott más férfikkal, nem mehettek férjhez (csak néhányukat választotta a király vagy valamelyik királyfi feleségnek vagy ágyasnak), s a verseket író, finom ízlésű királyi herceg habozás nélkül kivégeztette volna azokat, akik e zsarnoki rend ellen fellázadnak. A műnek – a *szoszolok* sorában ritkán előforduló – tragikus végkifejlete arra utal, hogy ilyen körülmények között a boldogság csak a szerelmesek halál utáni újraegyesülésével érhető el.

A *szoszol* a koreai írás (mai neve: 한글 *han-gül* 'koreai betűk') megjelenését követő korszakokban virágzott igazán, s ehhez hozzájárult a koreai városi lakosság számszerű erősödése is. Az irodalom kétnyelvűsége azonban továbbra is fennmaradt, hiszen a korábbi, sinocentrikus ideológia nem változott. Gyakran nem lehet eldönteni, hogy valamely irodalmi mű, lett légyen próza vagy vers, eredetileg melyik nyelven íródott, kínaiul-e vagy koreaiul; a fennmaradt változat eredeti szöveg-e vagy fordítás, esetleg fordításon alapuló átdolgozás, parafrázis.

A koreai fonetikus, azaz hangjelölő írást a Cszoszon-, más néven Li-dinasztia (1392–1910) negyedik királya, Szedzsong (世宗 세종 ur. 1419–1450) által alapított *Csongüm-cshong* (正音廳 정음청 'A helyes kiejtés hivatala') tudós hivatalnokai a király utasítására, és minden bizonnyal a közreműködésével tervezték meg (az uralkodót többek között ezért tartják a koreai történelem legnagyobb királyának). A munkát 1443-ban fejezték be, s ekkor mutatták be egy hétoldalas füzetkében, amelynek a királytól adományozott címe: *Hun-mün-csong-üm* (訓民正音 훈민정음 'A nép helyes kiejtésre tanítása'). E mű ere-

⁶ Trocevic 2004, p. 145.

deti formájában nem maradt fenn, csak a *Vorin szokpo* (月印釋譜 월인석보 'Sákjamuni fényességes élete') című prózai mű mellékleteként és két másik másolatban. Egy 1940-ben Andongban (Északi Kjongszang-tartomány) felfedezett könyv tartalmazza a negyedik, a legrégebb és legautentikusabb szöveg-változatot. Ez a mű 1446-ból származik, s a címe: *Hun-min-csong-üm he-rjé* (訓民正音解例 훈민정음해례 'A Hun-min-csong-üm értelmezése és példák'), amely a *Hun-min-csong-üm* eredeti hét oldalát tartalmazza, majd az egyes betűk további részletes magyarázatát adja, ismerteti a szótagkialakítás szabályait, majd példaszöveget mutat be. A tudóscsoport vezetőjének, Csong Indzsinek (鄭麟趾 정인시) az utószava zárja a művet. Korábban számos téves elmélet létezett arról, hogy a betűformákat milyen elvek alapján alakították ki, de csak ebből a könyvből derült ki az igazság: a mássalhangzókat jelölő betűk alakja az egyes hangok képzésekor domináns szerepet játszó szerveknek (ajkak, fog, nyelv, torok), illetve hangképzéskor elfoglalt helyzetüknek a sematikus ábrázolása (szemiotikai értelemben indexek), s a különböző hangok ejtésbeli hasonlósága írásképi hasonlóságukon tükröződik. A magánhangzók jelölése a taoista filozófia három alapkategóriáját kombinálja grafikusán: a pont az ég, a vízszintes vonal a föld, a függőleges vonal az ember kifejezője, s ezen elemek kombinálásakor figyelembe vették a koreai magánhangzó-harmónia törvényszerűségeit. A fenti elveknek megfelelően a koreai ábécé összes, azaz 28 betűje nyolc alapbetűre vezethető le; ebből öt mássalhangzót, három magánhangzót jelöl. Az azonos helyen képzett mássalhangzók írásképét ugyanahhoz az alapbetűhöz viszonyítják egy vagy több vonás hozzáadásával. A 15. század óta bekövetkezett hangtani változásokat követve a betűk száma mára 24-re csökkent.

A koreaiak manapság rendkívül büszkék ábécéjükre, a világ egyik legtudományosabb írásrendszerének tartják, s ebben a külföldi kutatók is egyetértenek velük. A neokonfuciánus tanok sinocentrikus világméretű valló konzervatív tudósok azonban a *hangül* kihirdetését követően rögtön mozgalmat indítottak az új írás ellen. Az elégedetlenkedők vezéralakja, Cshö Man-li (崔萬理 최만리, ejtsd: Malli) 1444-ben egy levelet intézett a királyhoz, amely a következőket tartalmazza:

Országunk mint szuverén állam szolgálja Kínát dinasztánk alapítása óta, s ha ma új betűket szerkesztünk, az megsérti tiszteletünk érzését Kína iránt anélkül, hogy ezt igazolni tudnánk, hiszen ugyanolyan betűket használunk, mint Kína, és ugyanazon az úton haladunk. A Kína uralma alatti világban sehol sem alkottak új írást pusztán azért, mert mások a természeti feltételek és a helyi nyelvek. Mongóliának, Japánnak és Tibetnek van saját írása, de őket barbárnak tartják és lenézik.⁷

⁷ Mártonfi 1972.

A konfuciánus szellemiségű koreai elitnek a fentiekhez hasonló vélekedése miatt a koreai fonetikus írás használata periferikus maradt, s a felfedezése utáni időszakból a modern koreai irodalom jelentkezéséig (20. század eleje) a koreai irodalmi alkotásoknak mindössze öt százaléka született koreai írással, azaz koreai nyelven,⁸ a fennmaradó rész nyelve a kínai volt. Mindazonáltal az öt százaléknyi koreai nyelvű között is található igen eredeti és jelentős alkotások: ennek az írásnak köszönheti létezését és fennmaradását a régi Korea lírai formája, a 3 soros, 12 ütemes, 43–50 szótagból álló rövidvers, a *si-dzso* (時調 시조 'évszakok melódiája'), amelyet ma is művelnek⁹ és a jóval hosszabb terjedelmű, szintén laza ütemes verselésű epiko-lírai *ká-szà* (歌辭 가사 'énekelt szöveg'). Elnevezésük arra utal, hogy énekversként jöttek létre és léteztek hosszú ideig. Megjegyzendő, hogy a koreai nyelvű versek és elbeszélő művek nyelvezete meglehetősen különbözött a beszélt koreai nyelvtől a bennük szereplő nagyszámú kínai idióma, sőt kínaias nyelvtani szerkezet miatt, s a modern koreai irodalom úttörőinek egyik stilisztikai érdeme ezen ellentmondás feloldása lesz majd.

A koreai nyelven, koreai írással lejegyzett első prózai mű a *Vorin szokpo* (月印釋譜 월인석보 'Sákjamuni fényességes élete'), amely Szedzso király (世祖 세조 1417–1468) és apja, Szedzsong (世宗大王 세종대왕 1397–1450) egy-egy művének utólagos összekapcsolása. A mű a koreai betűket a kínai írásjegyekkel együtt használja, ami azt jelenti, hogy a szöveg koreai szavait koreai ábécével, a kínai eredetű (sino-koreai) szavakat kínai írással jegyzi le, de a sino-koreai szót jelölő kínai írásjegy mellett olvasható a koreai betűs lejegyzése is. Bár a koreai írás hangjelölő írás, a betűket szótagonként csoportosítják. A szótagban egymás alá, illetve fölé is írhatók; s ez a szótagnyi graféma pontosan megfelel egy kínai írásjegynégyzet nagyságának: ezért is kombinálható egymással a két írás igen jól.

Ho Gjun (許筠 허균, 1569–1619) *Hong Gil-tong-dzson* (洪吉童傳 홍길동전 'Hong Giltong története') című, népmesei fordulatokban gazdag műve sokak szerint koreai nyelven és koreai írással született, propagandisztikus céllal, hogy minél szélesebb néprétegek számára legyen érthető. Mások azt állítják, hogy az eredeti változat kínai nyelvű, bár elismerik, hogy a koreaira fordított változat tette igazán népszerűvé nem sokkal a megírást követően.¹⁰ Az író egy ágyas gyermekeként született, történetének hőse, Hong Giltong úgyszintén, akit hátrányos helyzete miatt számtalan megaláztatás ér (apját például nem szólíthatja apának). Végül nemes szívű rablóvezér lesz, aki csak a gazdagoktól vesz el, de a népet segíti. Valóságos népmesei hős ő, aki láthatatlanná képes

⁸ Kim 1986, p. 89.

⁹ Magyarul lásd: Osváth 2002.

¹⁰ Trocevic 2004, p. 149.

válni, tud repülni, sőt alakját képes megsokszorozni és így minden tartományban jelen lenni. Az elbeszélés – a koreai irodalomban elsőként – egy utópisztikus társadalom képével zárul: Hong Giltong a társaival egy lakatlan szigeten példaszerű államot alapít és ott uralkodik. Ho Gjun sorsa másként alakult: politikai összeesküvésbe keveredett, s társaival együtt kivégezték.

Magyarul is olvasható Kim Mandzsungnak (金萬重 김만중, 1637–1692) 1687–1688-ban írott *Ku-un-mong* (九雲夢 구운몽 'Kilencek felhőálma') című regénye, amely magyar nyelven *Pajzán álom* címmel jelent meg.¹¹ Vitatott, hogy milyen nyelven született az első változat, a *venjen* mellett kardoskodók azzal érvelnek, hogy az író dokumentálhatóan édesanyja számára írta művét, s anyja nem ismerte a klasszikus kínait.¹² „Az élet-álom” mint téma meglehetősen elterjedt volt a kínai irodalomban,¹³ ennél fogva a kínai hatás kétségtelen a koreai buddhista álomregény kialakulásában is. A *Ku-un-mong* az első ebből a műfajból, és nagy sikere nyomán számos hasonló jellegű mű követte, így például az *Ok-ru-mong* (玉樓夢 옥루몽, ejtsd: *Ongnumong*, 'Álom a Nefrit toronyban') a 18. század végén.¹⁴ A *Ku-un-mong* főhőse egy Szongdzsin nevű ifjú szerzetes, aki álmában Jang Szozu néven végigéli a konfucianus karrier minden nagyszerűségét: kancellár és győztes hadvezér lesz. Nyolc szép és művelt felesége, valamint ágyasa van, akik korábban tündérek voltak (a velük való megismerkedés a mű egy-egy epizódját jelenti). Sikerei tetőpontján visszavonul, számba veszi a Távols-Keleten ismert vallásokat, majd úgy dönt, hogy Buddha útjára lép:

Három út van az ég alatt: az egyik konfucianus, a másik a taoista, a harmadik Buddháé. Buddháé a tökéletes út. A konfucianus út segít, hogy sikereket érjünk el a hivatali pályán, megvilágítja az erkölcsi elveket, s azon cselekedeteket tartja becsben, amelyeket utódainkra hagyunk. A taoisták a halhatatlanságot szeretnék elérni. Ősidők óta s mily sokan keresik, de mindig eredménytelenül! [...] Sorsom tehát bizonyosan a buddhizmushoz kapcsolódik, s én, mivel kötelességemet a világban teljesítettem, elhagyom házam és elindulok, hogy felleljem az igaz utat. [...] Rálépek az útra, amelyem nincs sem születés, sem halál, átlépek a világ hívságainak és tenger szenvedésének a határát!¹⁵

(Harsányi Éva fordítása)

¹¹ Kim 1991; a magyar fordítás nyelvi és egyéb problémáiról: Fendler 1992.

¹² Lee 2003, p. 273.

¹³ Kalmár 1991.

¹⁴ Szorokin 1982.

¹⁵ Kim 1991, pp. 344–345.

Jang Szoju ezt követően ébred fel, s lesz újra Szongdzsin, a szerzetes. A kolostor kapujában nyolc tündérlány kér bebocsátást. Ők is szerzetesek lesznek. Az álom tehát ebben a műben jelképes értelmű: magát az életet jelenti, amely buddhista értelemben az illúziók világában való tévelygés.

A koreai szatirikus próza legnagyobb alakja Pak Csivon (朴趾源 박지원, 1737–1805), aki a 17–19. században elterjedt, Kínából eredeztethető *sil-hak* (實學 실학 'reális tudomány') mozgalom egyik legismertebb képviselője. A mozgalom a konfucianus dogmatizmussal („csak a múlt nagyjai érdemesek a tanulmányozásra”) szemben nyugati típusú reformokat (földreform, népoktatás, iparfejlesztés stb.) követelt. Pak Csivon e reformok szellemében illetve éles kritikával korabeli kínai nyelven (白話 백화 *pajhua*) írott műveiben a *jangbannak* (양반 兩半) nevezett koreai uralkodó osztályt. Elbeszéléseinek a szellemisége sok szempontból rokonítható az európai felvilágosodás szatíráival. Reformelképzeléseit *Ho-szeng-dzson* (許生傳 허생전 'Ho mester története') című művének *jangban* származású tudós hőse valósítja meg, aki az arisztokrata társai által megvetett kereskedelemmel kezd foglalkozni, végül utópisztikus közösséget alapít egy távoli szigeten. A mű keserű végkicsengése, hogy a korabeli Korea éretlen még a reformokra. A főhősnek több reformjavaslata volt, de egyiket sem fogadták el a gyáva és haszonleső koreai vezetők. Egyik, külpolitikai célzatú javaslatát – mintegy az író szócsöveként – így fejtí ki:

A mandzsuk, akik urai mindennek, ami az Ég alatt található, gyanítják, hogy nem nyerték el a kínaiak rokonszenvét. Minket, koreaiakat megbízhatóbb szövetségesüknek tartanak, mivelhogy elsőként hódoltunk meg nekik. Ha megkérjük őket, hogy ifjaink náluk szolgálhassanak és kormányukat szolgálják, mint a Tang- és a Jüan-dinasztia korában, továbbá hogy kereskedőink szabadon közlekedjenek, bizonyára tetszeni fog nekik a gesztus, és kérésünket teljesítik majd. Kiválasztjuk a megfelelő ifjakat, mandzsu módi szerint levágtatjuk a hajukat, mandzsu öltözeteket kapnak, és Kínába küldjük őket. A tanult ifjak megfelelnek majd a hivatalnokvizsgákon, a kereskedők pedig mélyen bejutnak az országba, egészen a Jangce folyóig, hogy értesüléseket szerezzenek és összebarátkozzanak az ottani nemes hazafiakkal. Csak ezek után kezdhetjük tervezni azt a vállalkozást, amellyel országunk szegényét elsöpörhetjük. A győzelmet követően keresünk egy embert a Ming-dinasztia Csu ágából és császárrá tesszük. Ha a Csu ágból nem lenne örökös, Korea és Kína vezető rétege választ majd uralkodásra megfelelő embert. Így országunk Kína tanítómestere lehet, s élvezhetnénk azt a tekintélyt, hogy Kína nagybátyja lehetünk.

(*Ambrus Éva fordítása*)

Jang-ban-dzson (兩班傳 양반전 'Történet egy jangbanról') című elbeszélésében egy gazdag kereskedő *jangban*, azaz nemesember szeretne lenni, de amikor értesül a *jangban* életformának az etikettel kapcsolatos bonyolult kötelezettségeiről és a nemesség arcpirító előjogairól, rémulten mond le erről a lehetőségről. *Ho-dzsil* (虎叱 호질 'A tigris intelmei') című elbeszélésében a tigris azzal korholja a léha erkölcsű, képmutató nemest, hogy még a vadállatok világa is erényesebb, szelídebb annál a társadalomnál, amelyben a *jangban* az úr. Hasonlóan szatirikus hangvételű a *Je-dok-szon-szeng-dzson* (穢德先生傳 예덕선생전 'A tiszteletre méltó Jedok története') című elbeszélés, amelyben egy pöcegödör-tisztító megvetett, de társadalmilag igen hasznos tevékenységét állítja szembe a köztiszteletnek örvendő *jangban* parazita életmódjával. Kevésbé szatirikus jellegű, inkább rezignáltan fájdalmas az özvegyi sors keserűségéről szóló *Jol-njo-ham-jang-pak-ssi-dzson* (烈女咸陽朴氏傳 열녀함양박씨전 'Történet a hamjangi illetőségű erényes Pak asszonyról'). A konfuciánus világban az előkelő hölgyeknek, ha férjük meghalt, nem volt illő újra férjhez menniük (ha ez mégis megtörtént, a fiaik nem léphettek állami szolgálatba). A hitvesi erényesség csúcának az számított, ha a feleség önként követte a férjét a halálba. Az elbeszélés két asszonyról szól. A finom lélektani megfigyeléseket tartalmazó első történetben egy anya megkérdezi az újraraházasodást elítélő fiait, hogy tudják-e, miért van elkopva az anyjuk nyakában hordott pénzdarab. Elmondja, hogy férje halála után a hosszú magányos éjszakákon gyötrődve évtizedekig ezzel a pénzdarabbal játszott, azt pörgette, s a sötétben négykézláb tapogatózva kereste, ha elgurult. Fiai ezt hallván elszégyellik magukat. A másik történetben egy hajadon vőlegénye az esküvő előtt betegségben elhalálozik, de az erényes menyasszony a jóindulatú figyelmeztetések ellenére sem bontja fel az eljegyzést, feleségként viselkedik, majd a gyászév letelte után öngyilkos lesz. Az író fájdalmas-ironikus kérdése az elbeszélés utolsó mondataként: „Ez valóban hűség, de nem túlzó mértékű-e?” Pak Csivon követője volt az 500 kötetes életművet hátrahagyó író, költő, polihisztor, Csong Jagjong (丁若鏞 정약용, 1762–1836), az első koreai katolikusok egyike. Az ő szerteágazó életművében szintén megtalálhatók a szatirikus hangvételű kínai nyelvű elbeszélések. *Cshul-tong-dzson* (出動傳 출동전 'Egy szolga elbocsátásáról') című elbeszélése az urai által tudatlanságban tartott nép tunyaságát, lustaságát írja le.

Dramakezdemény és elbeszélő próza határvidékén született a koreai nyelvű *phan-szori szoszol* (판소리소설) valamikor a 18. század első felében.¹⁶ Koreában európai értelemben vett színmű nem alakult ki, a Koreában létrejött színpadi műfaj, a *phanszori* ('színpadi hang') tulajdonképpen egyetlen szereplős színpadi játéknak fogható fel, amelyben a 광대 *kvang-de* nevű narrátor-énekes egyidejűleg több szerepet alakítva erőteljes testbeszéddel elmondja, elénekezi a

¹⁶ Részletes ismertetését lásd Cho 2003.

történetet; a kezében tartott legyező mozgatása is jelzés értékű. Egy dobos (鼓手 고수 *koszu*) ülve kíséri, a cselekmény izgalmasabb részeinél megüti a hangszerét, s időnként közbekiáltásokkal biztatja a *kvangdét*, felel a kérdéseire vagy röviden kommentálja a történetet. A műfaj virágkora a 18–19. századra esik, s ez a városi lakosság megerősödésével függ össze, bár maga a műfaj vidéki környezetből, a délnyugati Csolla megyéből származik, amely Korea néphagyományokban leggazdagabb vidéke. A sámánzenével és sámánszertartással való rokonsága nyilvánvaló, hiszen a sámándal is narratív és énekes részekből tevődik össze. A *phanszori*-szöveg ennek megfelelő előadásmódjának a koreai neve: *아니리 aniri* (narratív) és *창 cshang* (énekelt). Az *aniri-kvangde* elnevezés negatív értelmű volt, mert nem tartották nagyra azt az előadót, aki keveset énekelt. A *kvangde* hangszíne rekedtes, csakúgy, mint a sámáné, akinek a koreai neve *mudang* (무당). A rögtönzés műfaji követelmény volt, mivel alkalmazkodni kellett a nézőközönség mindenkori összetételéhez, hangulatához. A játszási idő eredetileg 5–7 órás is lehetett. Dél-Koreában ma is létező színpadi műfaj, de az előadás időtartama rövidebb lett: általában 3–4 óráig tart, egyetlen szünet közbeiktatásával, ám csak a régi klasszikus műveket játsszák, újakat nem írnak. Mivel szóban terjedt, az egyes műveknek számos szövegvariánsa maradt fenn, s csak később jegyezték le őket, s ezt az elbeszélésként lejegyzett formát hívják *phanszori szoszol*nak (’phanszori elbeszélés’). Stílusa a memorizálás követelményeihez igazodik: sok az ismétlés, az állandósult nyelvi szerkezet. Mint a folklórműfajokban általában, a *phanszoriban* is gyakori a meseszerű elem. Tizenkét *phanszoriról* tudunk (판소리 열 두 마당 *phanszori jol-tu ma-dang*), de a múlt század végére ezekből csak öt maradt fenn. A két legismertebb *phanszori szoszol* közül a *Cshun-hjang-dzson* (春香傳 춘향전 ’Történet Tavaszillatról’) vagy (*Cshun-hjang-ga* 春香歌 춘향가 ’Ének Tavaszillatról’) magyarul is olvasható *Csunjan szerelme* címmel, Tóth Tibor fordításában.¹⁷ Ez a *szoszol* (legkorábbi szövegváltozata 1754-ből) tartalmazza a legismertebb koreai szerelmi történetet, amelynek tucatnyi filmváltozata ismeretes. Cshunhjang anyja, Volme (월매) megvetett foglalkozást űzött egykor: *kiszeng* (妓生 기생), azaz kurtizán volt. Sikerült férjhez mennie, de nem született gyermeke. Elment a Turuszan-hegyre gyermekáldásért imádkozni. A hegyen álmodt látott: egy öngyilkos lánynak a hegy istene azt parancsolta, hogy szülessen újjá, s legyen Volme lánya. Hamarosan megszületett a megálmódott lány, Csunhjang, aki gyönyörűvé serdült 15 éves korára. Az új tartományi főnök fia, Ri Mong-rjong (李夢龍 이몽룡 ’Álombéli sárkány’) rögtön beleszeret, amikor megpillantja. Érte küldi a szolgáját, de Cshunhjang szabódik. Anyja végül rábeszéli egy álmára hivatkozva (’,Szép mezőben egy nagy tó támadt és belőle egy gyönyörű sárkány kelt ki, s csak ment, ment egyenesen

¹⁷ Budapest: Európa Kiadó, 1958.

föl az égbe”: ez utalás a fiú nevének jelentésére). A nemes ifjú megkéri Cshun-hjang kezét, a lány igent mond, de balszerencsájükre a fiú apját máshová helyezik és Mongrjongnak is mennie kell. Egy új, zsarnoki természetű kormányzó érkezik, aki fenyegetéssel, sőt kínzással próbálja a lányt meghódítani, sikertelenül. Végül börtönbe zárátja és kivégzéssel fenyegeti. Mongrjong hivatalnoki vizsgái kitűnően sikerülnek. Álruhában, királyi inspektorként érkezik vissza a városba. Koldusgúnyában látogatja meg szerelmét, s meggyőződik arról, hogy a lány szegényen is szereti. Mint koldus belopódzik a kormányzó dőzsölő lakomájára, és részt vesz a költői versenyen. Csak távozása után találják meg versét:

Aranyszerlegben a bor –
 ezer ember vére,
 dús asztalon a sok étel –
 ezer ember zsírja.
 Hol a gyertya cseppje csordul,
 népnek hull a könnye,
 hol zajongó jókedv tombol,
 népünk átka zúg fel.

Másnap felfedi kilétét és megbünteti a hivatali hatalmával visszaélő kormányzót, majd nyilvánosan is összeházasodik szerelmével, akinek példaszzerű hitvesi hűségét a királyi udvarban is csodálják.

A *Sim-cshong-dzson* (沈清傳 심청전 'Simcshong története') a konfuciusz kultúrában oly magasra értékelt gyermeki önfeláldozásról szóló tanmese. A történet hőstét, Simcshongot vak édesapja nevelte fel. Egy szerzetes szerint Buddha 300 *szuk* rizsáldozat ellenében visszaadná az apa látását. Kereskedők érkeznek a faluba, akik egy szüzet szeretnének áldozni engesztelésül a háborgó tengernek. Simcshong 300 *szuk* rizsért cserébe vállalkozik az áldozatra. Nemes önfeláldozása megindítja az alvilág urát: egy lótuszvirág kelyhében visszaengedi a földre, és a leány királynő lesz. Udvarába hívatja az összes vakot, találkozik apjával, aki szeretett lánya hangját hallva visszanyeri látását. Simcshong önfeláldozása azonban még ennél is nagyobb csodát tesz: minden vak látni kezd.

A modern koreai irodalom a 20. század elején már nem kínai, hanem – jórészt japán közvetítéssel – európai minták szerint alakult ki. A hagyományos prózai műfajokkal együtt a kínainyelvűség is eltűnt, s a korábban megvetett hazai nyelv és annak fonetikus írása a koreai nemzeti identitás fontos szimbólumává vált.

IRODALOM

- Cho Dong-il (2003): The General Nature of Pansori. Korean National Commission for UNESCO (ed. by): *Korean Literature: Its Classical Heritage and Modern Breakthroughs*. Seoul: Hollym, pp. 227–246.
- Fendler Károly (1992): „Korean Literature in Hungarian – the Hungarian Edition of Kim Man-jung’s *Kuunmong*”. In: *Korea Journal*, Spring, Seoul, pp. 43–44.
- Ilyon (1972): *Samguk yusa*. Seoul: Yonsei University Press.
- Jeliszjejev, L. D. (1966): „O haraktyere lityeraturi pheszol”. In: *Narodi Aziji i Afriki*, 1, pp. 116–120.
- Jeliszjejev, L. D. (1977): *Novella korejszkovo srednyevekovja*. Moszkva: Nauka.
- Kalmár Éva (1991): Utószó. In: Kim Mandzsung: *Pajzán álom*. Budapest: Európa Kiadó, pp. 353–366.
- Kim Mandzsung (1990): *Pajzán álom*. Budapest: Európa Kiadó.
- Kim Tong-uk (1986): „Korean Literature”. In: *Introduction to Korean Studies*. The National Academy of Sciences: Seoul, pp. 809–828.
- Lee, Peter H. (2003): *A History of Korean Literature*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mártonfi Ferenc (1974): „A koreai írás története és rendszere”. In: *Keletkutatás* 1973, pp. 113–146.
- Osváth Gábor (2002): *Az öt barát éneke (koreai rövidversek)*. Budapest: Terebess Kiadó.
- Osváth Gábor (szerk.) (2006): *A tigris intelme. Koreai elbeszélések*. Budapest: Terebess Kiadó.
- Szorokin, V. (1982): Pregyiszlovijje. *Szon v nyefritovom paviljone (Ok-ru-mong)*. Ford. G. Racs-kov. Moszkva: Hudozsosztvennaja lityeratura.
- Tőkei Ferenc–Miklós Pál (1960): *A kínai irodalom rövid története*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Trocevic, A. F. (2004): *Isztorija korejszkoj tragyicionnoj lityeraturi (do XX. v.)*. Szentpétervár: Szentpétervári Egyetem Kiadója.
- Zhao, Xiaohuan (2005): „Xiaoshuo as a Cataloguing Term in Traditional Chinese Bibliography”. In: *Sungkyun Journal of East Asian Studies. Academy of East Asian Studies*, Seoul: Sungkyungwan University, pp. 157–182.